

LIST OTWARTY DO PREZESA RADY MINISTRÓW RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

PANA DONALDA TUSKA

W SPRAWIE EWENTUALNYCH ZMIAN ZASAD PRYZNAWANIA WSPARCIA „800+” DLA UCHODźCÓW
WOJENNYCH Z UKRAINY

MY, polskie organizacje pozarządowe wspierające ukraińskich migrantów i uchodźców, pragniemy wyrazić głębokie zaniepokojenie wobec tendencji wykorzystywania tematu ukraińskich uchodźców do celów politycznych. W związku z propozycjami zmian w ustawodawstwie, które pojawiły się w ostatnich dniach, czujemy się w obowiązku przedstawić nasze stanowisko w sprawie potencjalnych ograniczeń dostępu do świadczenia 800+ dla ukraińskich dzieci przebywających obecnie w Polsce z powodu trwającej wojny.

Chodzi o dzieci

Zgodnie z intencją ustawodawcy, świadczenie wychowawcze „800+” ma na celu „częściowe pokrycie wydatków związanych z wychowywaniem dziecka, w tym z opieką nad nim i zaspokojeniem jego potrzeb życiowych”. Choć środki te są przekazywane na konta rodziców lub opiekunów, w rzeczywistości przynależą one do dziecka. Uznawanie, że świadczenie „800+” otrzymują „Polacy” lub „Ukraińcy”, jest uproszczeniem, które może prowadzić do błędnych i potencjalnie niebezpiecznych wniosków. Twierdzenie, że wsparcie trafia do grup obywateli zamiast do konkretnych dzieci, jest szczególnie szkodliwe, zwłaszcza gdy taka narracja pochodzi od osób publicznych – polityków i liderów opinii – których słowa docierają do szerokiego grona odbiorców. **Dyskusje dotyczące rozszerzenia czy uszczelnienia systemu wsparcia powinny koncentrować się nie na tym, czy pieniądze trafią do określonej grupy rodziców, ale na tym, czy konkretne dzieci otrzymają niezbędne wsparcie.**

Pomoc to obowiązek

Obowiązek wspierania dzieci-uchodźców wynika nie tylko z podstawowych zasad humanitaryzmu i naszych sumień, ale również z aktów prawnych obowiązujących w Polsce. Przykładem jest Konwencja ONZ o prawach dziecka. W artykule 22 konwencji czytamy: „Dziecko, które [...] jest uważane za uchodźcę w świetle odpowiednich przepisów prawa międzynarodowego lub krajowego, bez względu na to, czy przebywa samotnie, czy też towarzyszą mu rodzice lub inna osoba, ma prawo do odpowiedniej ochrony i pomocy humanitarnej”. Ponadto, zgodnie z artykułem 27: „Państwa-Strony [...] podejmują odpowiednie kroki wspierające rodziców lub inne osoby odpowiedzialne za dziecko w realizacji tego prawa, w tym udzielają, jeśli to konieczne, pomocy materialnej oraz innego wsparcia, zwłaszcza w zakresie żywności, odzieży i mieszkania”. Te przepisy nie pozostawiają wątpliwości –

wsparcie dla dzieci-uchodźców nie jest kwestią dobrej woli, lecz obowiązkiem prawnym, który należy respektować i realizować.

Z pomocy korzystają potrzebujący

Na szczęście sytuacja większości dzieci-uchodźców z Ukrainy nie jest na tyle trudna, by świadczenie 800+ stanowiło ich jedyne lub kluczowe źródło zaspokajania potrzeb życiowych. Na dzień 14 stycznia 2025 r. w Polsce przebywało blisko 400 tys. ukraińskich dzieci w wieku 0–18 lat posiadających numer PESEL z adnotacją „UKR”. Zgodnie jednak z informacjami podanymi przez Aleksandrę Gajewską, Sekretarz Stanu w Ministerstwie Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, świadczenie 800+ otrzymywało jedynie 209 tys. uprawnionych osób. Oznacza to, że tylko co drugie dziecko mające prawo do świadczenia korzystało z tego wsparcia. Co więcej, ta proporcja utrzymywała się na podobnym poziomie w latach 2023 i 2024, i najprawdopodobniej pozostanie taka sama w roku 2025. Nie zmieniała się również w wyniku wprowadzanych przez kolejne rządy działań mających na celu „uszczelnienie” systemu świadczeń.

Te fakty podważają zarzuty rzekomej „turystyki socjalnej” związanej z polskim programem 800+ i wskazują na dwie kluczowe kwestie:

- (i) istnieją ukraińskie dzieci, które nie potrzebują tego wsparcia i z niego nie korzystają, oraz
- (ii) są dzieci, które rzeczywiście go potrzebują i korzystają z tej pomocy.

Cudzoziemcy i „800+”

Wprowadzając świadczenie 800+, ustawodawca przewidział, że pomoc państwa polskiego będzie dostępna nie tylko dla dzieci obywateli Polski, ale również dla dzieci wybranych grup cudzoziemców. Warunki zakwalifikowania się do programu są stosunkowo jasne: **wymagany jest legalny pobyt dziecka wraz z rodzicami lub opiekunami na terytorium Polski oraz możliwość dostępu rodziców do polskiego rynku pracy**. Podejmowanie pracy, prowadzenie działalności gospodarczej czy płacenie podatków nigdy nie były określane jako konieczne przesłanki w przepisach.

Na mocy tzw. specustawy ukraińskiej, legalność pobytu oraz prawo do pracy do 30 września 2025 r. zostały zagwarantowane obywatelom Ukrainy, którzy chronią się w Polsce przed skutkami rosyjskiej agresji rozpoczętej 24 lutego 2022 r. Choć dzieci uchodźców wojennych otrzymują świadczenie 800+ na podstawie specustawy ukraińskiej, to ich prawo do wsparcia wynika z założeń ustawy z 2016 roku.

Każda zmiana kryteriów dotyczących udziału dzieci cudzoziemców w programie 800+ musiałaby wiązać się z rewizją podstaw tej ustawy. Warto przypomnieć, że te podstawy nie powstały wyłącznie z inicjatywy polskiego ustawodawcy. Były także efektem dostosowania polskiego prawa do regulacji unijnych, w szczególności do Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/98/EU z dnia 13 grudnia 2011 r. Dyrektywa ta dotyczy jednolitej procedury wnioskowania o pozwolenie na pobyt i pracę dla obywateli państw trzecich oraz zapewnienia im wspólnego zestawu praw, pod warunkiem legalnego przebywania w państwie członkowskim UE.

Wkład uchodźców do systemu solidarnościowego

Podjęta w 2022 roku decyzja o przyznawaniu wsparcia wyłącznie na podstawie specustawy ukraińskiej doprowadziła do sytuacji, w której obywatele Ukrainy posiadający numer PESEL z oznaczeniem „UKR” są nadal często postrzegani jako wyłącznie korzystający z pomocy państwa polskiego. W praktyce jednak **aktywnie uczestniczą oni w polskim systemie solidarnościowym**. Dzięki temu systemowi mogą uczciwie i zgodnie z zasadami korzystać z oferowanych świadczeń, jednocześnie dokładając się do jego funkcjonowania płacąc stosowne podatki i daniny.

Zgodnie z danymi przedstawionymi przez rząd 23 stycznia 2025 r., **aż 78% uchodźców wojennych podjęło w Polsce pracę zarobkową, wnosząc do budżetu państwa w 2023 roku aż 15 miliardów złotych w formie podatków oraz składek na NFZ i ZUS**. Mimo tego znaczącego wkładu w polskie finanse publiczne, fakt, że uchodźcy korzystają ze świadczeń NFZ i ZUS na podstawie przepisów specustawy ukraińskiej, bywa wykorzystywany przez niektórych polityków jako populistyczny argument w debacie publicznej o rzekomym utrzymywaniu uchodźców w Polsce.

Przedstawiciele różnych środowisk politycznych próbują w ten sposób zdobywać tanie punkty, wskazując na przykład, że **0,8 mld zł wydatków NFZ i 2,8 mld zł przeznaczonych na program 800+ to pomoc, którą uchodźcy „otrzymują z łaski”** – choć kwoty te stanowią zaledwie 1/3 środków, jakie uchodźcy wnoszą do sektora publicznego. Takie podejście pomija jednak kluczowy fakt: **ukraińscy uchodźcy, płacąc podatki i składki, mają prawo korzystać z tych świadczeń na takich samych zasadach, jak pozostali uczestnicy systemu solidarnościowego**. Dotyczy to również uchodźców, którzy z powodów losowych nie mogą pracować, czy to tymczasowo, czy trwale.

Nie jest to więc dar, lecz realizacja uprawnień wynikających z ich wkładu w utrzymanie i funkcjonowanie tych instytucji.

Ogólne zasady dla uchodźców

Ukraińscy uchodźcy teoretycznie mają możliwość opuszczenia systemu specjalnej pomocy i korzystania z usług oraz finansów publicznych na ogólnych zasadach. Specustawa ukraińska przewiduje taką opcję, jednak jej realizacja napotyka liczne trudności natury technicznej i administracyjnej. Proces ubiegania się o kartę pobytu na podstawie zatrudnienia lub prowadzenia jednoosobowej działalności gospodarczej jest żmudny i skomplikowany.

Problem dodatkowo potęguje niemal całkowity brak wsparcia informacyjnego ze strony rządu, który wycofał się z działań informacyjnych, przekazując te zadania organizacjom pozarządowym. Ponadto system informacyjny UdSC – MOS 2.0, który miał usprawnić i przyspieszyć wydawanie zarówno standardowych kart pobytu, jak i specjalnych kart CUKR (przeznaczonych dla uchodźców z Ukrainy), nadal nie został wdrożony z powodu braku podstawy prawnej do jego funkcjonowania.

Gotowy już w marcu 2024 r. projekt ustawy został wycofany przez MSWiA z procesu legislacyjnego, by powrócić w niemal niezmienionej formie w grudniu tego samego roku. Prace nad nim nadal posuwają

się powoli. Dopiero po wdrożeniu systemu MOS 2.0 i rozpoczęciu wydawania kart CUKR z adnotacją „dostęp do rynku pracy” rodzice-uchodźcy z Ukrainy będą mogli ubiegać się o wsparcie 800+ dla swoich dzieci na zasadach ogólnych. Taki krok mógłby zmniejszyć napięcia społeczne oraz pozbawić populistycznych polityków argumentów.

Niestety, nie widać obecnie działań rządu, które przyspieszałyby ten proces. Jednocześnie możemy zauważyć, że wystarczyła jedna niefortunna wypowiedź polskiego samorządowca, by zmiany w specustawie ukraińskiej, pierwotnie planowane na maj-czerwiec 2025 r., nagle zaczęto traktować jako najpilniejsze i najważniejsze.

Gwarancje dla grup wrażliwych

Czy przejście większości uchodźców z Ukrainy na karty pobytu (zwykłe lub CUKR) rozwiąże problem sprawiedliwego i uczciwego dostępu do świadczeń społecznych? Niestety, nie. Kluczowe jest, aby nie powtarzać błędów autorów poselskiego projektu nowelizacji specustawy ukraińskiej, który w styczniu trafił do Sejmu.

Projekt ten opiera się na uproszczonym założeniu, że uchodźców można podzielić na dwie kategorie: pracujących oraz tych rzekomo wyłudających świadczenia. **Nie uwzględnia jednak, że wśród uchodźców znajdują się osoby poszukujące pracy, uczące się, zdobywające nowe kwalifikacje, a przede wszystkim osoby należące do grup szczególnie wrażliwych.**

Proponowane przepisy nie uwzględniają specyficznych sytuacji, takich jak:

- dzieci pozostające pod opieką emerytów,
- dzieci rodziców z niepełnosprawnością,
- dzieci przewlekle chore, wymagające stałej opieki,
- dzieci z niepełnosprawnością,
- dzieci wychowywane przez samotnych rodziców po śmierci polskiego współmałżonka lub współmałżonki, który przez długi czas legalnie pracował w Polsce.

W projekcie wszystkie te osoby zostały wrzucone do jednej kategorii – „wyłudających świadczenia”.

Nie jest jasne, czy rząd w swoim projekcie poprze taką wizję, czy skieruje się w stronę bardziej sprawiedliwego rozwiązania, nawiązującego do zasad zawartych w ustawie o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci.

Postulujemy, aby rządowy projekt nowelizacji specustawy ukraińskiej, niezależnie od ostatecznej formy, w sposób jednoznaczny uwzględniał szczególną sytuację uchodźców należących do grup wrażliwych i zapewniał im niezbędne wsparcie. Żadne zmiany nie mogą pomijać tej kluczowej kwestii – wsparcia dzieci ludzi walczących również o wolność i bezpieczeństwo Polski.

Lista sygnatariuszy:

1. Fundacja „Ukraiński Dom”
2. Związek Ukraińców w Polsce
3. Fundacja „Stand with Ukraine”
4. Inicjatywa społeczna „Euromaidan-Warszawa”
5. Warszawska Szkoła Ukraińska
6. Fundacja Instytut Polska-Ukraina
7. KLASTER EDUKACYJNY „MRIIDII”
8. Fundacja Ukraina
9. Fundacja Pol
10. Stowarzyszenie Zjednoczeni Gdańsk
11. Stowarzyszenie Peace Ambassadors Poland
12. Fundacja Polskie Forum Migracyjne
13. Fundacja Inicjatywa Dom Otwarty
14. Fundacja Integracji I Rozwoju Cudzoziemców w Polsce
15. Konsorcjum Migracyjne
16. Towarzystwo Przyjaciół Ukrainy
17. Zjednoczenie Łemków
18. Podkarpackie Stowarzyszenie dla Aktywnych Rodzin
19. Fundacja Kuchnia Konflikty
20. Towarzystwo Inicjatyw Twórczych „ę”
21. Fundacja dla Migrantów Dobry Start im.A.G.Farah
22. NOMADA Stowarzyszenie na Rzecz Integracji Społeczeństwa Wielokulturowego
23. Fundacja Zustricz
24. Amnesty International Polska
25. Fundacja Stocznia
26. Fundacja Migrant Info Point
27. Fundacja Ukraińskie Centrum Edukacji
28. Fundacja Razom
29. Sapiens Up Szkoła Demokratyczna
30. Fundacja Sapiens Up
31. Stowarzyszenie Laboratorium Działań dla Pokoju (Salam Lab)
32. Fundacja Jest Nadzieja
33. Komitet Obrony Demokracji
34. Stowarzyszenie Interwencji Prawnej
35. Fundacja Ukrainka w Polsce
36. Fundacja Ocalenie
37. Stowarzyszenie na rzecz imigranckich rodzin osób z niepełnosprawnością „Patchwork”
38. Ogólnopolska Federacja Organizacji Pozarządowych
39. Fundacja Centrum Integracji Kobiet NejmovirnaPL

40. Ogólnopolski Strajk Kobiet
41. Fundacja Edukacyjna Jacka Kuronia
42. Fundacja Akcja Demokracja
43. Fundacja “Ukraina - Wałbrzych”
44. Fundacja Początek
45. Fundacja Pomocy Wzajemnej BARKA
46. Fundacja na rzecz Różnorodności Społecznej
47. Fundacja Jaw Dikh

Sygnatariusze indywidualni:

1. Michał Federowicz - IFiS PAN
2. Danuta Kuroń, Fundacja Edukacyjna Jacka Kuronia
3. Władysław Frasyniuk -Solidarność, Przedsiębiorca
4. Magdalena Dobrzańska-Frasyniuk - Przedsiębiorczyni, działaczka społeczna
5. Andrzej Jacek Blikle - matematyk, informatyk, trener biznesu
6. Marta Jaroszewicz, OBM UW
7. Marta Kindler - IPSiR UW, OBM UW
8. Małgorzata Kopka-Piątek, ISP / FemGlobal.
9. Joanna Konieczna-Sałamatin, Wydział Socjologii UW
10. Grzegorz Demel, ISP PAN
11. Kamila Fiałkowska, OBM UW
12. Agnieszka Radziwinowiczówna, Ośrodek Badań nad Migracjami UW
13. Justyna Straczuk, IFiS PAN
14. Paweł Kaczmarczyk, OBM UW
15. Kseniya Homel-Ficenes - IPSiR UW, OBM UW
16. Olena Ovchynnikova, OBM, UW
17. Ignacy Jóźwiak, OBM UW
18. Konrad Pędziwiatr, CASPAR UEK, OBM UW
19. Alina Burliai, Ośrodek Badań nad Migracjami UW
20. Elżbieta Mirga-Wójtowicz, OBM UW
21. Dominika Pszczołkowska, OBM UW
22. Mikołaj Pawlak, IPSiR UW
23. Paweł Kubicki, SGH
24. Jarosław Chołodecki, Stowarzyszenie Smolna
25. Katarzyna Rakowska, OBM UW
26. Rafał Dutkiewicz, wieloletni samorządowiec